

TERÜLETI EGYENLŐTLENSÉG VIZSGÁLATOK, FÓKUSZBAN NÓGRÁD VÁRMEGYE

Víg Péter - Némediné Kollár Kitti - Péli László

Összefoglalás

A rendszerváltást követő megközelítőleg harminc esztendőben és napjainkban is a hazai társadalmi-gazdasági térszerkezetet jelentős különbségek uralták és uralják. Magyarországon a területi egyenlőtlenségek fokozatosan növekednek. A rendszerváltást megelőző korszak mind Magyarország gazdaságán, mind pedig a népesség attitűdjén mély nyomot hagyott, aminek következményeit egészen napjainkig érezzük országsszerte és Nógrád-vármegyében is. A vizsgált vármegye infrastrukturális szempontból félreeső térbeli elhelyezkedése nem segítette, hanem súlyosbította mindezen térbeli hatásokat. Véleményünk szerint sokan lettek még szegényebbek és kevesen gazdagabbak, mint előtte. Nógrád-vármegye társadalmi és gazdasági mutatói (munkanélküliség, egy főre jutó jövedelem, vállalkozások száma...stb.) tekintetében az országban többnyire a többi vármegye után, sokszor azoktól nagy mértékben lemaradva kullog. Jelen tanulmányban arra keressük a választ, hogy milyen okokra vezethető ez vissza és milyen térbeli folyamatok határozzák meg a jelenlegi állapotot? Dióhéjban bemutatjuk Nógrád-vármegyét, annak északi három járását: a Salgótarjáni, a Balassagyarmati és a Szécsényi járásokat, különösen fókuszálva Salgótarjánra. Majd ezt követően a tanulmány fő célja, hogy néhány elméleti és statisztikai összefüggés elemzése után megfogalmazza az eredményeket és javaslatot tegyen a kulcs tényezőkre, melyek kimotozhatják a vármegyét - különösen az északi részére koncentrálna – jelenlegi stagnáló vagy hanyatló helyzetéből.

Kulcsszavak: Nógrád vármegye, területi versenyképesség, térszerkezeti változások

JEL: R10, R11

ANALYSIS OF SPATIAL INEQUALITY, FOCUS ON NÓGRÁD COUNTY

Abstract

The socio-economic spatial structure of Hungary has been dominated by significant territorial differences in the approximately thirty years following the change of regime (and even today). In Hungary the territorial disparities/inequalities are gradually increasing. Before the change of regime the era left a deep mark on both Hungary economy and the attitude of the population, the consequences of which are still felt throughout the country and in Nógrád County as well. The spatial location of the county under consideration - which is remote from an infrastructural point of view - did not help all these spatial effects. In our opinion, many people has become even poorer and few richer than before. Social and economic indicators of Nógrád County (unemployment, income per capita, number of enterprises... etc.) mostly lags behind other counties in Hungary, often lagging behind them to a large extent. In this study, we try to answer the following question: what are the causes of this and what spatial processes determine the current situation? We present Nógrád County and its northern three districts: Salgótarján,

Balassagyarmat and Szécsényi districts, with a special focus on Salgótarján. Based on the results of this research, the main goal is to formulate (based on analysing some theoretical and statistical relationships) and to propose the key factors that can move the county out of its current stagnant or declining situation, especially focusing on its northern part.

Keywords: Nógrád County, territorial competitiveness, spatial structure changes
JEL : R10, R11

Bevezetés

„Sok földet bejártam, de mégis csak Nógrád tetszik legjobban: hegyeivel, völgyeivel, egyenesre nőtt fáival; itt úgy látom, a füvek zöldőbbek, a virágok illata édesebb, mint bárhol másutt a világon. Még a felbő is mintha rózsaszínbe öltözne, amikor átsuhan fölöttünk. Ez az én igaz hazám.”
Mikszáth Kálmán

A területfejlesztés során egy terület bizonyos kiválasztott indikátorait, mutatóit fejlesszük, azok értékét növeljük és egyben célul tűzzük ki az ott élő emberek életkörülményeinek, lehetőségeinek javítását. A leggyakoribb formája a területi versenyképesség fejlesztése és növelése (Faragó, 1987; Horváth, 2001; Káposzta, 2010; Lengyel, 2017). A területfejlesztés céljai Káposzta, 2010 szerint négy nagy csoportba sorolhatók, úgy, mint gazdasági, politikai, kulturális és természeti, környezeti területfejlesztés.

Nógrád vármegye társadalmi és gazdasági mutatóinak többsége meglehetősen gyenge országos viszonylatban (Baráthi, 2010; 2018). Emiatt kiemelten fontosnak tartjuk a komplex területfejlesztés megvalósítását a térségben. A területi versenyképesség többről szól, mint a helyi vállalkozások jó mutatószámairól vagy a térség gazdasági eredményeiről (Csath, 2021). Fontos a humán erőforrás képzettsége, egészsége, morálja, pszichés állapota. Fontos a helyi adottságok alapos ismerete, tudatosulása és azok fenntartható módon való hasznosítása, fejlesztése. A helyi infrastruktúra fejlettsége, a jogszabályi és a kormányzati, helyi kormányzati háttér fenntartható és folyamatos fejlődést támogató, inspiráló jellege (Farkas, 2021). Ezekhez kapcsolódik a vállalkozások, a tudás transzfer intézmények és az általános szolgáltatások magas színvonalú jelenléte. A menedzsment, a SWOT, a stratégia és persze a digitalizáció, mint korunk forradalmi hatású hajtómotorja (Faragó, 1987; Káposzta, 2010; Káposzta-Tóth, 2013; Némediné Kollár, 2022).

A tanulmány bevezetése esetén fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy a tanulmány középpontjában Nógrád vármegye áll, amely jelenleg az ország legrosszabb gazdasági-társadalmi mutatókkal bíró vármegyéje. Emiatt gyakorlatilag folyamatos érdeklődés övezi a térséget, arra keresve a választ, hogy mely fejlesztéspolitikai beavatkozások indíthatnak el tartós pozitív változásokat a térség felzárkózása jegyében. Nógrád vármegye és vele együtt az Észak-magyarországi régió társadalmi-gazdasági helyzete, annak alakulása nem vizsgálható és értelmezhető annak története és a hozzá szervesen kötődő Felvidék (Kelet-Szlovákia, főleg a Gömör-Szepesi érchegység) története nélkül. Ilyen közös történelmi események többek között a kimerülő bányák, a leépülő szekunder szektor és az elszegényedés (elslumosodás folyamata) és a több mint 100 éve bekövetkező Trianoni döntés (Urbánné et al., 2010, Baráthy, 2018). Az egykori történelmi Nógrád vármegyének mindössze a déli fele maradt a jelenlegi Magyarország területén és a Szlovákiához csatolt északi rész a mai Besztercebánya gravitációs zónájában helyezkedik el. A rendszerváltás mindössze 30 évvel ezelőtt következett be. Véleményünk szerint az azt megelőző időszak mind az ország gazdaságán, mind pedig a népesség attitűdjén mély nyomot hagyott, aminek

társadalmi és gazdasági következményeit egészen napjainkig érezzük Nógrád vármegyében is. Az infrastrukturális szempontból kissé félreeső térbeli elhelyezkedése nem segítette, hanem súlyosbította mindezen hatásokat. Sokan lettek még szegényebbek és kevesen gazdagabbak, mint előtte. Nógrád vármegye társadalmi és gazdasági mutatói (munkanélküliség, egy főre jutó jövedelem, vállalkozások száma...stb.) alapján készült országos rangsorokban többnyire a többi vármegye után, sokszor azoktól jócskán lemaradva kullog (Baráthi, 2018). Jelen kutatás alapvető motivációját adta, hogy arra a kérdésre kerestük a választ, hogy milyen okokra vezethető ez a folyamat vissza?

Nógrád vármegye és elsősorban Salgótarján - mint legnagyobb súllyal bíró iparváros a vármegyében - hanyatlása feltehetően annak következménye, hogy a városban előállított termékek nem tudták tartani a versenyt a világpiaci árakkal, igényekkel. Ennek egyik oka lehet a helyi nyersanyagforrások (pl. barna kőszén) kimerülése, a szükséges technikai és infrastrukturális fejlesztések elmaradása, ami a továbbiakban többlet költséget jelent a termelés és előállítás számára (Lengyel et al.,2022).

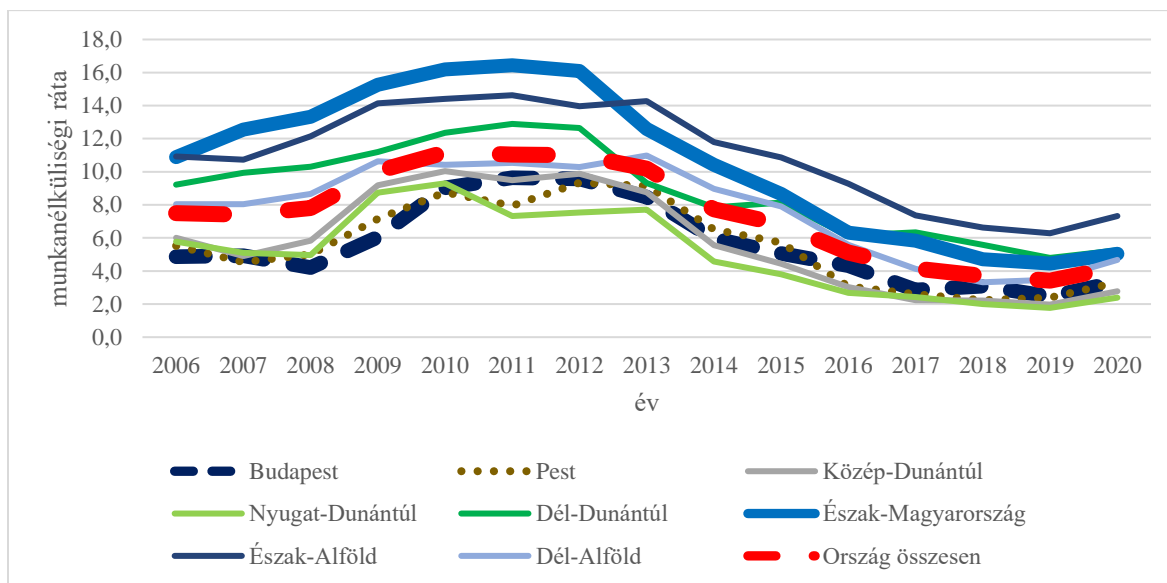
A kutatásban célul tűztük ki, hogy kreált komplex térgazdasági mutatók alapján bemutassuk Nógrád vármegyét, fókuszálva annak északi három járására: a Salgótarjáni, a Balassagyarmati és a Szécsényi járásokra. 2023 január 1.-jétől a magyarországi megyék elnevezése vármegye lett történelmi és kulturális tényezőkön alapulva. A magyar Kormány (2022) indoklása szerint: „vármegye kifejezés használatával jobban hangsúlyozható, hogy a magyar államszervezés és államszerkezet központi gondolati motívuma a nemzeti szuverenitás és ezen keresztül az európai civilizáció sarokköveinek megvédése". Emiatt a tanulmányban már minden esetben vármegyeként hivatkozunk a régi megyékre. A kutatás elején az alábbi hipotéziseket fogalmaztuk meg:

1. A lakónépeség körében alacsony a felsőoktatási intézményt végzettek száma (diplomások aránya) Nógrád vármegyében, továbbá kevés a felsőoktatási intézmény.
2. Nógrád vármegyében élők szkeptikusak a vármegye jövőbeni gazdasági felemelkedését illetően.
3. A Nógrád vármegyében élő lakosok kevesebb vállalkozást működtetnek más magyarországi vármegyékhez viszonyítva.
4. Nógrád vármegyében nem történt meg a valódi gazdasági szerkezetváltás 2023-ra vonatkoztatva.

Észak-Magyarország régió

Az Észak-Magyarország régióba három vármegye tartozik: Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád. Az Észak-Magyarország régió domborzatilag és tájféldrajzilag az Északi-Középhegység nagy részét és vonzáskörzetét foglalja magába, leszámítva a Börzsöny nagyobb, nyugati felét, a Naszály déli részét, a Gödöllői-dombság nagyobb déli részét, amely területek Pest vármegyéhez tartoznak és ezáltal a Pest régió részei.

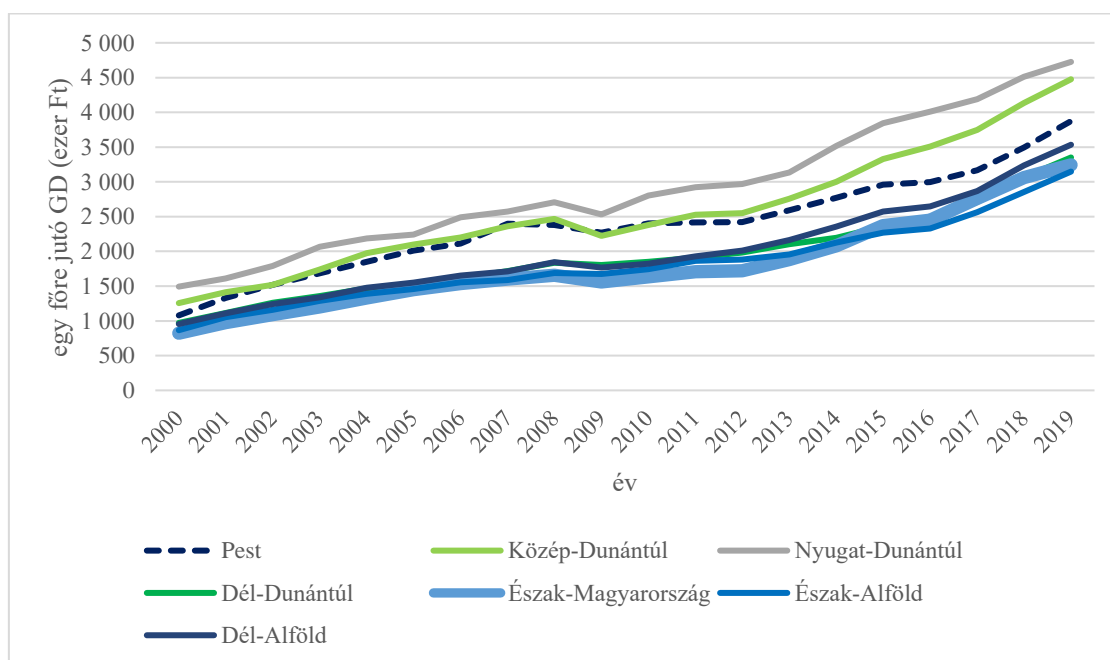
A tanulmány jelen fejezetében mutatjuk be grafikus ábrák segítségével az Észak-Magyarország régió fontosabb gazdasági mutatóit a többi hazai régió viszonylatában. Az 1. ábrán középkék, vastag vonallal láthatóak az Észak-Magyarország régió munkanélküliségi ráta adatai éves bontásban a többi régióhoz és az országos átlaghoz viszonyítva.

1. ábra: A régiók munkanélküliségi rátái országos viszonylatban

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján (2023)

A diagramon (1. ábra) látszik, hogy az Észak-Magyarország régió munkanélküliségi rátája magasabb az országos átlagnál és többnyire magasabb a többi régiónál, kivéve az Észak-Alföldet, amellyel közeli párhuzamos lefutást mutat. Az utóbbi években azonban jobb értékeket ad a régió, közelítve ezzel az országos átlaghoz. Ennek okát abban látjuk, hogy sok munkanélküli státuszban lévő ember teljesen vagy részben elköltözött a régióból vagy a régió kívül vállalt munkát.

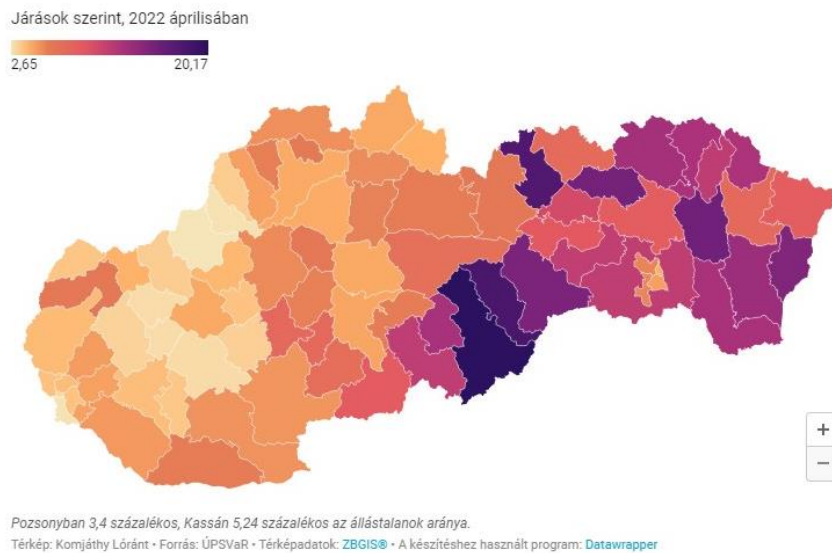

2. ábra: A régiók egy főre jutó GDP alakulása Budapest nélkül

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok alapján (2022)

Mint az a 2. ábrán is jól látszik, az egy főre jutó GDP tekintetében az Észak-Magyarország régió folyamatosan „sereghajtó” a régiók sorában az elmúlt 20 évben. A régióban kevés a termelőegység, a vállalkozás, amely terméket, szolgáltatást állítana elő. A Közép- és Nyugat-Dunántúl régiók a legerősebbek, Pest megye a középmezőnyben van és érdekes módon a Dél-Alföldi régió is a sereghajtók felé kerül, enyhén jobb pozícióban mint az Észak-Alföldi és az Észak-Magyarországi régiók.

A 3. ábrán a munkanélküliség aránya (munkanélküliségi ráta) és térbeli eloszlása látható Szlovákiában, melyet a téma feldolgozása szempontjából fontosnak tartottunk, hiszen a Trianoni békeszerződés után a határmenti területek lecsatolásra kerültek egykori területi centrumokról, járási központjukról (ott is a keleti rész az elmaradottabb, éppen az Észak-Magyarországi régió feletti rész). Az akkori centrum-periféria relációk átrajzolódtak az új országhatár kialakításának következményeként, így a „centrumvesztett” térségek gazdasági- és társadalmi mutatóinak hasonlósága a területi elhelyezkedésből és a közös történelmi múltból fakad.

3. ábra: A munkanélküliség aránya Szlovákiában, 2022

Forrás: <https://korkep.sk/cikkek/gazdasag/2022/06/13/munkanelkuliseg-szlovakiaban-82-szazalek-delen-63-szazalekon-eszakeron/> (2022)

Anyag és módszer

Jelen tanulmányhoz kapcsolódó kutatás alapvetően négy részből áll, két primer és két szekunder kutatási részből. A bemutatott kutatási eredmények nagyrészt Nógrád vármegyének a Magyarországon belüli pozíciójára vonatkoznak, valamint összességében a vármegyére vonatkoztatva kerülnek bemutatásra. Az első primer kutatás során online kérdőíves felmérést végeztünk Nógrád vármegyei, többnyire Salgótarjáni járási lakosok körében. Fontos megemlíteni, hogy a kvantitatív kutatási módszer alkalmazásakor a kutató jelentős mennyiségű adat összegyűjtésével, meghatározott logikai ív mentén bizonyítja az előre meghatározott hipotéziseit, esetleges kutatási kérdéseit. A kutatási módszer alapvető jellemzői a számszerűsíthetőség és a mérhetőség, melyek szerint a megismerés folyamán a leghatékonyabb eszköz a nagy méretű

mintavételen alapuló, átfogó és rendszerezett mennyiségi adatgyűjtés. A kérdőíves technika legnagyobb előnye, hogy segítségével rövid idő leforgása alatt nagy adatmennyiség gyűjthető össze, ami elősegíti a kutatás objektivitását és az eredmények általánosíthatóságát (Veres et al., 2017).

A kérdőív többnyire társadalmi-gazdasági kérdéseket tartalmazott. Az online kérdőíves felmérésre 2022. november és 2023. február között került sor. A kérdőív a Google Űrlapok felületen készült és volt elérhető. Az online kérdőív terjesztését közösségi oldalakon osztottuk meg a vizsgált járások településeinek csoportjai körében. A kérdőívet összesen 243 fő töltötte ki a Salgótarjáni, a Szécsényi és a Balassagyarmati járásokból, tehát becslések szerint az össznépeség kb. 112000 fő, ami a vizsgált terület népességének mindössze 0,22%-a. A kérdőívet kitöltők nagy arányát képviselik az iskolázottabb, középkorú, dolgozó nők. Mindezek alapján fontos megemlíteni, hogy a kérdőíves felmérés jelen formában nem reprezentatív minta alapján történt, azonban a releváns eredmények elérése érdekében további adatfeldolgozási módszereket is választottunk.

4. ábra: A kutatási kérdőívet kitöltők otthonául szolgáló települések

Forrás: saját szerkesztés QGIS szoftverrel (2023)

A kapott eredményeket további statisztikai vizsgálatoknak vetettük alá és megvizsgáltuk azt is, hogy milyen hasonlóságot (esetleges egyezőséget) mutat a szekunder kutatások eredményeivel. A második primer kutatás interjúk készítésével valósult meg, amelyek alanyai gazdasági szereplők (gyárak képviselői), polgármesterek, helyi lakosok és gazdasági szakemberek, illetve tanárok voltak. A kvalitatív kutatások egyik alapvető forrása az interjú, azaz valamilyen szóban elhangzó szöveg, melyet a kutatott társadalmi csoport egy vagy több tagjával, a kutatott társadalmi jelenséget megtestesítő/képviselő szereplőkkel készítünk külön-külön vagy csoportosan, különböző technikák segítségével (Földes, 1999). Az interjúk során kapott válaszokat összevetettük már előzetes kutatások eredményeivel.

Az első szekunder kutatás során a KSH (Központi Statisztikai Hivatal) adatok alapján végeztünk elemzést általunk meghatározott mutatók (változók) szerint a vármegyéék társadalmi és gazdasági versenyképességére fókuszálva. A meghatározott mutatók a HDI-t (Human Development Index)

alkotó összetevőkhöz hasonlóan lettek megkonstruálva. Az elemzést az IBM SPSS Statistics szoftver segítségével végeztük. Faktor és klaszteranalízist alkalmaztunk, hogy minél több mutatót figyelembe véve tegyük láthatóvá a vármegyék közti különbségeket (Sajtos-Mitev, 2007).

A kiválasztott indikátorok közül az oktatás, a várható élettartam és a GDP vizsgálata részben hasonlít a HDI (Human Development Index, Emberi Fejlettségi index) mutató összetevőire, amely az emberi életminőségről segít képet alkotni. Véleményünk szerint a versenyképesség szempontjából ez lényeges összetevő. Magyarország vármegyéinek területi versenyképességi rangsorában Budapest nem vesz részt, egyszerűen azért, mert minden -a vizsgálatban szereplő- indikátort tekintve jóval erősebb a vármegyéknél és ebből kifolyólag jelentősen befolyásolja a korrelációvizsgálat eredményeit, amire a teljes analízis épül. A KSH adatai alapján a fent részletezett indikátorokhoz tartozó vármegyei adatokat egy táblázatban gyűjtöttük össze (1. táblázat). A vármegyéket a 19 magyar vármegye képviseli, a táblázat képezi a vizsgálatunk adatbázisát, amelyre a statisztikai elemzés épül.

1. táblázat: a magyar vármegyék kiválasztott 6 gazdasági és társadalmi indikátora

Vármegye	Egyetemi, főiskolai oklevéllel rendelkezők a lakónépesség százalékában	Angolul beszélő népesség a lakónépesség százalékában	Születéskor várható élettartam Férfiak esetében	Városi népesség aránya a lakónépesség százalékában	Egy főre jutó bruttó hazai termék, ezer Ft	ezer lakosra jutó regisztrált vállalkozások száma
Pest	19,8	18,2	73,6	69,1	3 935	168,0
Fejér	16,3	13,9	72,4	59,8	4 864	149,5
Komárom-Esztergom	14,7	12,6	71,6	66,3	4 739	141,5
Veszprém	15,5	13,1	73,4	60,6	3 721	163,1
Győr-Moson-Sopron	17,4	13,1	74,2	58,1	5 563	166,1
Vas	15,2	10,2	73,1	61,4	4 248	166,9
Zala	14,7	10,9	73,6	55,8	3 533	198,6
Baranya	16,8	14,8	73,0	65,4	3 371	169,1
Somogy	13,8	10,4	71,6	52,1	3 196	192,3
Tolna	13,3	8,8	72,5	56,3	3 718	171,7
Borsod-Abaúj-Zemplén	14,2	10,6	70,1	58,3	3 471	120,4
Heves	14,6	12,4	71,7	46,6	3 714	165,1
Nógrád	11,4	8,7	70,5	40,1	2 223	131,2
Hajdú-Bihar	16,7	14,4	73,0	80,1	3 537	193,0

Jász-Nagykun-Szolnok	13,3	9,9	70,6	73,1	3 355	148,0
Szabolcs-Szatmár-Bereg	13,3	8,4	71,5	53,9	2 852	211,9
Bács-Kiskun	13,6	10,6	72,8	68,0	3 950	204,0
Békés	12,9	10,0	72,1	77,4	2 930	198,1
Csongrád-Csanád	18,7	17,7	73,2	75,0	3 754	191,3

Forrás: saját szerkesztés KSH adatok szerint (2022)

A további szekunder kutatásban Nógrád vármegye és Salgótarján néhány (kiválasztott) gazdasági indikátorának (pl. a munkavállalók megoszlása gazdasági ágazatonként változása időben) időbeli változásait figyeltük meg és tettük láthatóvá több évtizedre visszamenőleg. Összességében elmondható, hogy Nógrád vármegye a vizsgált indikátorok tekintetében a többi vármegyéhez viszonyítva többnyire a legalacsonyabb értékekkel szerepel a rangsorokban.

Kutatási eredmények

A következőkben elemzést végeztünk az IBM SPSS Statistics szoftver segítségével. Korrelációs mátrixot, faktor analízist és klaszter analízist végzünk a fent bemutatott adatokkal. A korrelációs mátrixot elkészíti a szoftver a faktoranalízis során, így a korrelációs mátrixban az indikátorok páronkénti korrelációs koefficiens értékei láthatóak. A korrelációs koefficiens értéke 0-1 között terjed. 1-hez közeledve egyre erősebb a korreláció, a kapcsolat. Pozitív érték esetén egyenes arányosság, negatív érték esetén fordított arányosság jellemzi a két indikátor kapcsolatát. A konkrét vizsgálatnál maradv a legerősebb kapcsolat az egyetemi diplomával, főiskolai oklevéllel rendelkezők aránya (továbbiakban: diplomások aránya) és az angolul beszélők aránya között van, amely nem meglepő, hisz a nyelvtudás a diploma feltétele volt a vizsgált időszakban. Gyengébb kapcsolat van a diplomások aránya és a várható élettartam között. Ahol több magasabban képzett ember él, ott magasabb az életszínvonal és emiatt általában az egészségügy színvonala is a magasabb színvonalú kategóriát képviseli. A diplomások aránya még az egy főre jutó GDP-vel is korrelál 0,5 értéken, ami egy egyébként gyenge kapcsolatot mutat.

A korrelációs mátrix táblázatban (2. táblázat) a indikátorok páronkénti korrelációs koefficiens értékei láthatóak. A korelációs koefficiens értéke 0-1 között terjed. 1-hez közeledve egyre erősebb a korreláció, a kapcsolat. Pozitív érték esetén egyenes arányosság, negatív érték esetén fordított arányosság jellemzi a két indikátor kapcsolatát.

2. táblázat: A mutatók korrelációs mátrixa

Correlation Matrix^a

	Egyetemi, főiskolai oklevéllel rendelkezők a lakónépesség százalékában	Angolul beszélő népesség a lakónépesség százalékában	Születéskor várható élettartam Férfiak esetében	Városi népesség aránya a lakónépesség százalékában	Egy főre jutó bruttó hazai termék, ezer Ft	ezer lakosra jutó regisztrált vállalkozások száma
Correlation	1,000	,938	,692	,428	,539	,079
Egyetemi, főiskolai oklevéllel rendelkezők a lakónépesség százalékában		1,000	,559	,458	,399	,010
Angolul beszélő népesség a lakónépesség százalékában	,938		1,000	,298	,517	,473
Születéskor várható élettartam Férfiak esetében	,692	,559		1,000	,170	,287
Városi népesség aránya a lakónépesség százalékában	,428	,458	,298		1,000	-,155
Egy főre jutó bruttó hazai termék, ezer Ft	,539	,399	,517	,170		1,000
ezer lakosra jutó regisztrált vállalkozások száma	,079	,010	,473	,287	-,155	

Forrás: saját szerkesztés IBM SPSS szoftverrel (2022)

A 3. táblázat szorosan kötődik (értelemszerűen) a 2. táblázathoz, a korrelációs mátrixhoz. A táblázat második fele a szignifikancia értékeket mutatja. 0,05 érték alatt vetjük el a nullhipotézist, tehát, hogy nincs kapcsolat a indikátorok közt, amiből következik, hogy az alternatív hipotézis valósul meg, vagyis, hogy van kapcsolat az indikátorok közt. A 0,05 érték azt jelenti, hogy 5% a valószínűsége annak, hogy igaz a nullhipotézis és így nincs kapcsolat a vizsgált indikátorok közt.

3. táblázat: A szignifikancia értékek mátrixa

Sig. (1-tailed)	Egyetemi, főiskolai oklevéllel rendelkezők a lakónépesség százalékában		<,001	<,001	,034	,009	,374
	Angolul beszélő népesség a lakónépesség százalékában	,000		,006	,024	,045	,483
	Születéskor várható élettartam Férfiak esetében	,001	,006		,108	,012	,020
	Városi népesség aránya a lakónépesség százalékában	,034	,024	,108		,244	,117
	Egy főre jutó bruttó hazai termék, ezer Ft	,009	,045	,012	,244		,263
	ezer lakosra jutó regisztrált vállalkozások száma	,374	,483	,020	,117	,263	

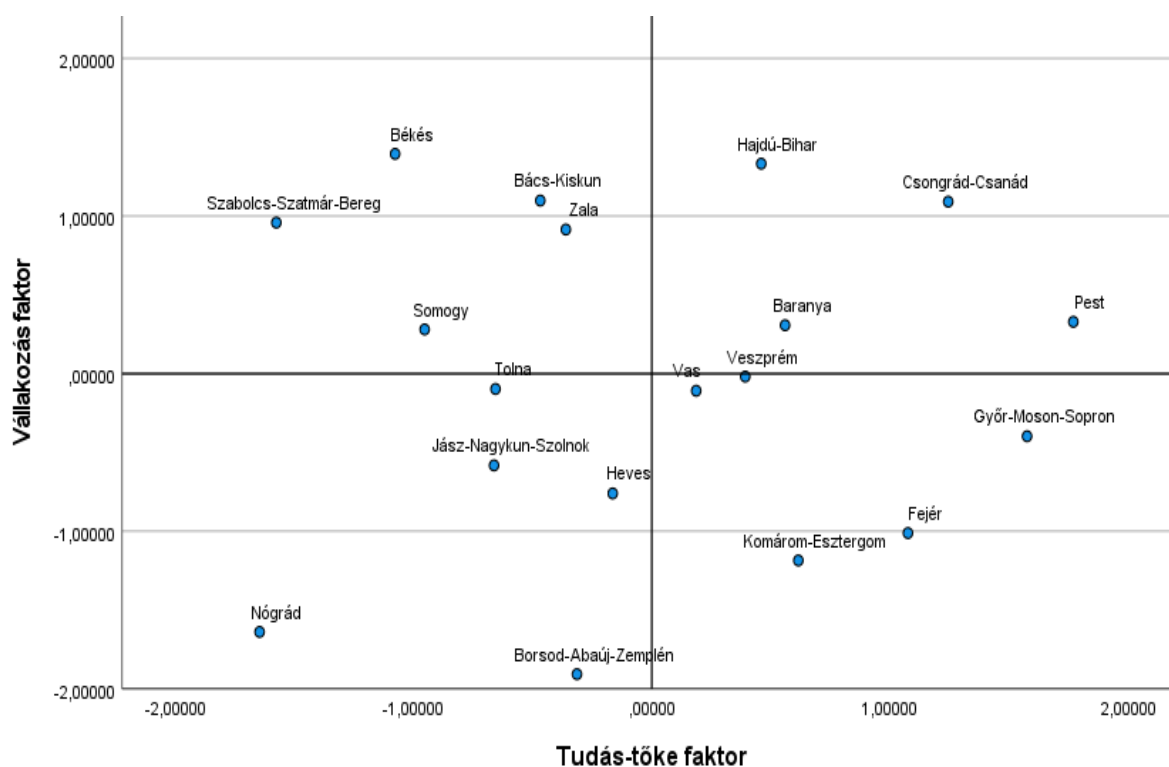
a. Determinant = ,011

Forrás: saját szerkesztés IBM SPSS szoftverrel (2022)

A vizsgált kapcsolatokra visszatérve a szignifikancia mátrix táblázat (a 3. táblázat második része) eredményei megfelelnek a korrelációs mátrix táblázatnak, vagyis ahol erős a korrelációs koefficiens értéke, ott alacsony a szignifikancia szint, ezek az értékek 0,05 alatt vannak, tehát nagy a valószínűsége annak, hogy van kapcsolat a indikátorok között.

A terjedelmi korlátok következtében a faktoranalízis eredményeit az alábbiak alapján foglaljuk dióhéjban össze: a faktoranalízis során létrejött faktorok érdekes jelenségre mutatnak rá, mégpedig arra, hogy a tudás-tőke és a vállalkozás külön dimenzióban is mozoghat. A vállalkozások

létrejöttének legfontosabb alapja nem feltétlenül a (hard skill, kemény készségek) tudás milyensége, hiszen az később is megszerezhető, fejleszhető. A vállalkozások létrejöttének fő motíválói szerintünk esetenként a kényszer, sok esetben az akarat, a merészség, a bátorság vagyis összefoglalóan a vállalkozóikészség. Ezeket a mai készségosztályozásban a soft skill (puha készségek) kategóriába soroljuk, hiszen hagyományos iskolapadban nem vagy csak részben sajátíthatók el. A soft skill készségek jelentős része eleve vele született és kevésbé fejleszhető hatékonyan, mint a hard skill készségek (Holik et al., 2021; Horváth-Csikós, 2021).

5. ábra: a faktorok (főkomponensek) szerinti ábrázolás koordináta rendszerben

Forrás: saját szerkesztés IBM SPSS szoftverrel (2022)

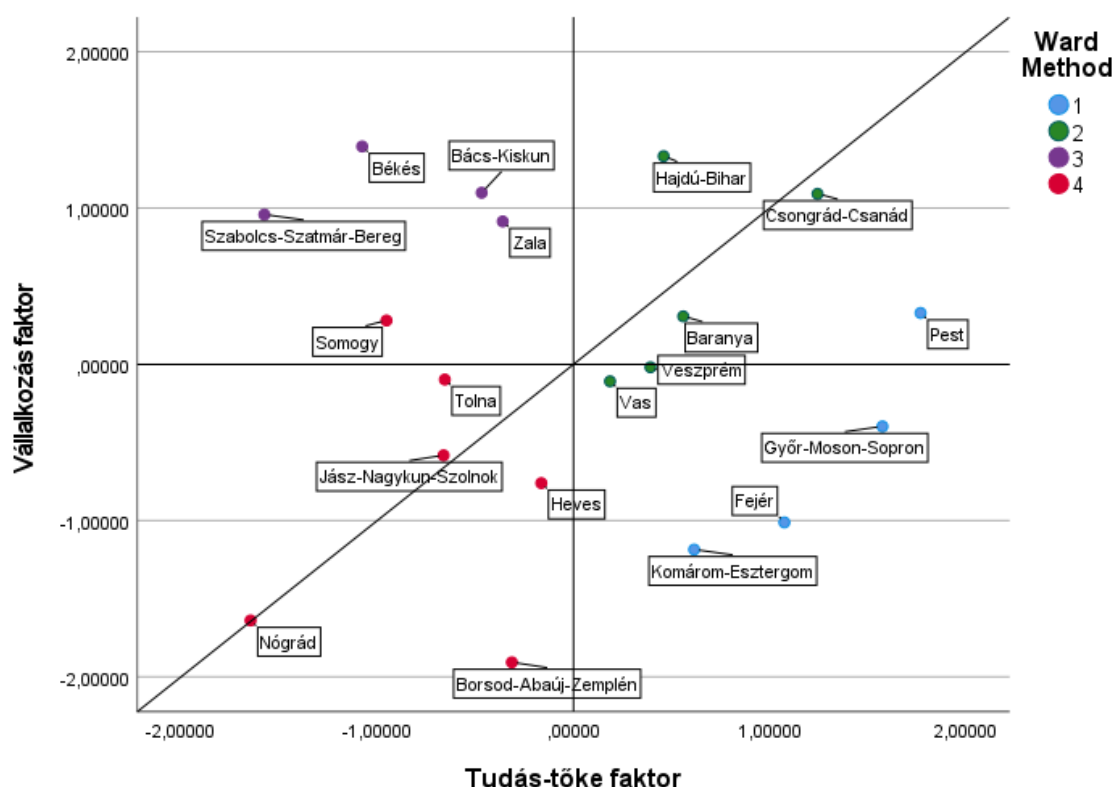
Az elemzés során létrejött két faktort, a "Tudás-tőke faktor"-t és a "Vállalkozás faktor"-t koordináta rendszerben ábrázoljuk (5.ábra). Egyúttal itt jól érthetővé válik a (főkomponens) faktorelemzés lényege, mert így két dimenzióban négy indikátor súlyával tudjuk bemutatni vizsgált vármegyék összefüggéseit (míg ez négy dimenzióban nyilván nem lett volna megoldható). Igaz, hogy a fentiek alapján valamennyi elveszett az egyes indikátorok súlyából, de ezt a veszteséget bőségesen ellensúlyozza a lehetőség egy (jelen esetben) négy dimenziós ábrázolásra. A középre, keresztbe, egymást metszve behúzott vonalak 0 értéket kapnak, egyúttal a faktor átlagát jelentik. Így látható, hogy a vizsgálati egységek (vármegyék) az átlag alatt, vagy felett teljesítenek-e. Ezáltal a koordináta rendszer területét négy nagy részre osztottuk. Balra, lent (-; -) azok a vármegyék ahol kevés a vállalkozás, a tudás és a tőke. Balra fent (-; +) azok a vármegyék, ahol kevés a tudás és a tőke, de sok a vállalkozás (az akarat). Jobbra lent (+; -) ahol sok a tudás, vagy a tőke, de kevés a vállalkozás (ebben a negyedben van a legkevesebb vármegye). Jobbra fent (+; +) ahol sok a vállalkozás és sok a tudás és a tőke.

Nógrád vármegye (e tanulmány vizsgálati területe) mint már az adatbázis tanulmányozásánál megfigyeltük minden indikátor tekintetében jócskán lemaradva szerepel a többi vármegye után és ebben a négy indikátort két dimenzióban magába foglaló ábrázolásban nagyon szembeötlő. Mint ahogy szintén feltűnő, hogy a vizsgált, versenyképességi szempontból súllyal bíró indikátorok tekintetében Csongrád-Csanád vármegye igen kedvező helyen helyezkedik el, éppen Nógrád vármegye helyzetének átlós ellenpólusán. Az ábránkon kialakult egyfajta Nógrád-Csongrád-Csanád tengely, egy (-; -) – (+; +) irányú tengely, amely mentén főleg a tudás és a vállalkozókészség mértéke szerint eloszlanak a magyar vármegyék. A fentebb már említett, nagy volumenű egyetemmel rendelkező vármegyék inkább Csongrád-Csanád vármegye felé húznak, a +; + irányba. A többi vármegye ettől lefelé és balra helyezkedik el. Itt fontos megjegyezni, hogy például vállalkozások tekintetében Szabolcs-Szatmár-Bereg, Békés, Bács-Kiskun és Zala vármegyékkel együtt igen jól teljesít. Ezekben a vármegyékben nincsen nagy múltú és volumenű egyetem, azonban sok a vállalkozó szellemű ember. Nem csoda, hogy a vármegyékben kevés a vállalkozó, hiszen megfelelő tudás alap nélkül nincs vállalkozás a mai világban. Ezek a balra fent (-; +) területre eső vármegyék. Baranyában, Győr-Moson-Sopronban és Veszprémben kevesebb a vállalkozó, míg van meghatározó területi súllyal bíró egyetemük. A jobbra lentre eső negyedben (ahol van tudás-tőke, de kevés a vállalkozás) elég kevés vármegye szerepel, elsősorban Komárom-Esztergom és Fejér vármegyék. Ide esik még Győr-Moson-Sopron vármegye is, de közel helyezkedik el az átlaghoz és az egyetem jelenléte is meghatározó a térségben.

Viszonylag rossz képet mutat Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye a bal alsó negyedbe Heves és Nógrád vármegyékkel együtt helyezkedik el. Ráadásul pont e három vármegye alkotja az Észak-Magyarország régiót és még hozzájuk társul Jász-Nagykun-Szolnok vármegye. Borsod-Abaúj - Zemplén vármegye esetében talán arról lehet szó, hogy ilyen rosszul szerepel a Tudás-tőke faktor vonalán, hogy van ugyan egyetem a térségben, azonban a tőke mennyisége kevés és a várható élettartam is alacsonyabb, csakúgy mint a vállalkozási kedv.

A klaszteranalízis eredményeit koordináta rendszerben ábrázoljuk (6. ábra). Tulajdonképpen a vármegyéket jelölő pontok ugyanoda esnek, mint az előző koordináta rendszer esetében, azonban a könnyebb átláthatóság kedvéért a pontokat különböző színekkel jelöltük a klaszterek lehatárolása szerint. Így már jól láthatóvá válik, hogy klaszteranalízis eredményei mennyire egybevágnak azzal a négy negyeddel, amit még először a faktoranalízis (főkomponens) ábrázolására készítettünk. Ezen a koordináta rendszeren ábrázolunk egy egyenest, egy átlót, amely az általunk vizsgált indikátorokból származtatott faktorok által létrejött modelben a Nógrád-Csongrád-Csanád tengelyt tünteti fel. Ezen tengely pontosan a derékszögű koordinátarendszer 45°-os pozitív irányú átlója.

Graph

6. ábra: a klaszterek elhelyezkedése koordináta rendszerben a faktorok (főkomponensek) szerint

Forrás: saját szerkesztés IBM SPSS szoftverrel (2022)

A kutatási eredmények alábbi részében néhány eredményt szeretnénk dióhéjban bemutatni (a terjedelmi korlátok miatt a teljesség igénye nélkül), amely a kérdőívezés és az interjúkészítés során keletkezett: A kérdőívet kitöltők nagy része (73%) szeret Nógrád vármegyében élni. A kitöltők nagy arányának véleménye, hogy észak Nógrád nagyon otthonos, kellemes, lágy és szép, ami simogatja az ember testét-lelkét. Akik nem szeretnek Nógrád vármegyében élni, azok feltehetően, többségében belecsmörlöttek a vélt vagy valós kilátástalanságba, amely az élethelyzetüket jellemzi. A kérdőív egyik utolsó kérdése egyszerűen arra irányult, hogy 'mi az első szó, ami eszébe jut Nógrád vármegyéről'. A válaszokat egy informatív szófelhő diagramon ábrázoljuk (7. ábra). A szófelhő diagramon a szavak mérete, nagysága egyenesen arányos a válaszokban adott gyakoriságukkal. A legtöbbet leírt szó a szép, a palóc, az otthon, az elmaradott, a hegyek és otthon volt.

Ehhez a gondolathoz kapcsolódik az egyik interjúalany válasza is a falu és város dichotómiájával kapcsolatban a térségben. Arra voltunk kíváncsiak, hogy az interjúalany megítélése alapján érdemes-e nógrádi faluban élni 2023-ban? Az interjúalany válasza egy érdekes gondolatot fejteget, hiszen van az a mondás, hogy „a várost az ember teremtette, a falut a Jóisten”. Az interjúalany kiemelte, hogy a falu az mindig olyan természetközeli, emberibb lakóhely volt. Mindig is jó volt, érdekes volt, azonban nehezebb volt, mint városban élni. Gyakorlatilag itt másabb a természeti, emberi környezet, az embernek „valódi szomszédai” vannak, akivel baráti viszonyokat ápol és ismeri a település fél lakosságát az ember. Mindenkinek van kertje, zöldéséges, gyümölcsös, ami mind-mind plusz befektetett munkával jár. De úgy véljük, hogy ennek a pozitívumai is jelentkeznek, hiszen

erősíteni kellene a tanulást ösztönző ösztöndíjrendszert, különös tekintettel a hátrányos helyzetű családokból származók, a tehetséges fiatalok és a lokálpatrióták számára. Továbbá javasoljuk a diplomások betelepítését ösztönző programok létrehozását a vármegyébe, oly módon, hogy számukra vonzó pl. lakhatási kedvezményeket biztosítsanak a számukra.

A **második kutatási kérdés**ünk (hipotézisünk), hogy a Nógrád vármegyében élők szkeptikusak a vármegye jövőbeni gazdasági felemelkedését illetően. A kérdőíves felmérés során kiderült, hogy a kitöltők nagyobb része, azaz 65%-a nem hisz Nógrád vármegye gazdasági felemelkedésében. Úgy gondoljuk, hogy ez egy nagyon fontos kérdés, hiszen hit nélkül nincs cselekvés. Valószínűleg tréningezni, képezni kellene az embereket a jövőben. Szerintünk az oktatás erősítése, nemcsak felső fokon, hanem általános és középiskolai szinten is kardinális feladat, különös tekintettel a felnőttképzésekre. A konkrét megoldást felnőttképzési tréningekben és továbbképzésekben látjuk ebben a kérdésben. E tekintetben olyan modern személyiségfejlesztő tréningekre lenne szükség, amelyeket például a coachok tartanak a vezetők részére.

A **harmadik kutatási kérdés**ünk (hipotézisünk) arra irányult, hogy mi okozza azt, hogy a Nógrád vármegyei lakosok kevesebb vállalkozást működtetnek más magyarországi vármegyékhez viszonyítva. Az első szekunder kutatás során fény derült rá, hogy ezer lakosra számított vállalkozások száma tekintetében Nógrád vármegye az utolsó előtti helyen áll. Ennél kevesebb vállalkozás csak Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében van ezer lakosra vetítve. A kérdőíves felmérés során kiderült továbbá, hogy a kitöltők nagyobb része 58%-a nem szeretne vállalkozó lenni. Szerintünk a helyi vállalkozásokra azért is nagy szükség van, mert a helyi népesség ismeri legjobban a környezetét, a helyi viszonyokat. J. Schumpeter gazdaságfejlődési elméletére visszaemlékezve eszünkbe juthat, hogy innováció, vállalkozási készség és merészség nélkül nincs fejlődés. Ha visszanezzük az előre felállított hipotéziseket, akkor észrevehető, hogy az első három pontosan J. Schumpeter elméletének megfelelően lettek megfogalmazva. Innovációhoz oktatásra van szükség, a vállalkozáshoz készség és merészség kell, ami utóbbi hit és bátorság nélkül nem lehetséges. Javaslatunk erre a problémára mindenek előtt újra az oktatás (hard skill képzés) és a coaching (soft skill képzés) fejlesztése, erősítése. Ezekén felül pedig az innovációk és a vállalkozások támogatása. Innovációs központ(ok) és vállalkozói inkubátorház(ak) (pl. Karancs-szálló kihasználatlan épülete Salgótarjánban) létrehozása. Rendkívül fontosnak ítéljük az innovációk közvetlen támogatását. A vállalkozások támogatása adókedvezményekkel, ingatlanokkal, épületekkel és egyéb kedvezményekkel.

A **negyedik kutatási kérdés**ünk (hipotézisünk) volt, hogy Nógrád vármegyében valóban nem történt meg a valódi gazdasági szerkezetváltás 2023-ra vonatkoztatva. Ha belegondolunk abba a ténybe, hogy az egykori primer (kitermelő ipar, bányászat és mezőgazdaság) és szekunder (feldolgozó ipar) szektorok maradványain próbál megélni továbbra is a vármegye, különösen Salgótarján, Bátorfyerenye és vonzáskörzetük, akkor szembesülünk a kiemelkedő területi problémákkal. Ennek okát abban látjuk, hogy a környéken a működtetéséhez szükséges források (barna kőszén) kifogytak, odaszállításuk nem gazdaságos, a szükséges innovációk elmaradtak és a megfelelően kvalifikált humánerőforrás sem áll rendelkezésre. A humánerőforrás egy része elvándorolt vagy még napjainkban is vándorol a vármegyéből. A valódi szerkezetváltás az lenne a vármegye számára, ha az alapjait építené újra a helyi lehetőségekre, endogén erőforrásokra és erősségekre építve, főleg a terciér (szolgáltatások) szektor lehetőségeiben gondolkodva.

Javaslatunk szerint a valódi gazdasági szerkezetváltás alapja is az oktatás, a felnőttképzés, a coaching, a helyi vállalkozások és a helyi innovációk fejlesztése (Tóth-Káposzta, 2021). Olyan tevékenységek, szolgáltatások kialakítása, fejlesztése, amelyek helyi, Nógrád specifikusak és nem Nógrád vármegye múltjának specifikumai, hanem a jelenlegi adottságokkal rendelkező Nógrád vármegye sajátosságaira épülők.

Összegzés

Végkonklúzióként elmondható, hogy Nógrád vármegye gazdasági és társadalmi mutatói a fentiek alapján elég lehangolóak. A gazdasági és társadalmi mutatók többsége esetén a vármegye az utolsó helyen szerepel a területi versenyképességi rangsorokat illetően. Feltehetően az infrastrukturális fejlesztések majd segítenek a vármegyén, véleményünk szerint kiemelt prioritás kell, hogy legyen a jövőben az oktatás, a közutak, a vasút fejlesztése és a digitalizáció. A bányászati és feldolgozóipari bezárások miatt ezrek váltak munkanélkülivé az elmúlt évtizedekben. Elmondható, hogy Észak-Nógrádban, Salgótarjánban és vonzáskörzetében a kialakult stagnáló vagy leszakadó helyzetből, illetve az egykori ipari öntudatból továbblépni a mai napig sem tudtak a térségben élő emberek. A jövőbeni fokozatos felzárkózást a központi fejlesztési támogatások eddigénél jóval hatékonyabb felhasználásával, a gazdaságkorszerűsítés és munkahelyteremtés korszerű technikáival (innováció, kooperáció, klaszterek, SMART fejlesztések stb.) (Némediné Kollár, 2022) és széles körű összefogással lehet hosszú távon megvalósítani. Mindent összegezve Nógrád vármegyéről kialakult végső kép és kulcsfogalom, ami kimozdíthatja szerintünk a vármegyét a jelenlegi helyzetéből az az AKARAT: bővebben a tudás, a hit, a remény, a bátorság, az innováció, a vállalkozás... és az EMBEREK.

Hivatkozott források

- [1.] Baráthi, O. (2018): Nógrád megye gazdaságának és társadalmának sajátos jegyei, állandó jellemzői az elmúlt évtizedekben, Salgótarján, *Palócföld* 64. évf. 4. sz. Balassi Bálint Vármegyei Könyvtár
- [2.] Baráthi, O. (2010): Nógrád megye gazdasági-társadalmi folyamatainak főbb jellemzői a rendszerváltás után, *Területi Statisztika* 2010/4, KSH https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2010/04/ts2010_04_06.pdf
- [3.] Csath, M. (2021): Versenyképességi mozaik, Budapest, Akadémiai kiadó
- [4.] Holik, I. – Sanda István, D. – Kersánszki, T. (2021): *Új kutatások a neveléstudományokban 2020*. Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottság Debreceni Egyetem, BTK Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet, (pp. 198–213), Debrecen
- [5.] Horváth, Gy. (2001): A Magyar régiók és települések versenyképessége az Európai gazdasági térben, *Tér és társadalom* 15. évfolyam 2001/2. (pp. 203–231.), Budapest
- [6.] Faragó, L. (1987): A területfejlesztés fogalmáról, *Tér és társadalom* 1. évfolyam 1987/1. 5–16. p. Budapest
- [7.] Farkas, T. (2021): The Role of the Social Capital in Rural Development. Case Study Analysis of Village Research Camps in Romania and Hungary. *EUROPEAN COUNTRYSIDE* 13 : 3 pp. 584–598., 15 p. <https://doi.org/10.2478/euco-2021-0033>.
- [8.] Földes, A. (1999): *Az interjú*, Változó Világ sorozat 28., Press Publica - Útmutató Kiadó, Budapest
- [9.] Horváth-Csikós, G. – Juhász, T. (2021): A puha (soft) és a kemény (hard) készségek munkaerőpiaci szükségessége, *Educatio* 30/3 (pp. 532 – 542.), Budapest
- [10.] Káposzta, J. (2010): *Integrált területfejlesztés, A versenyképesség főbb összefüggései*, Gödöllő, Szent István Egyetem
- [11.] Káposzta, J. – Tóth, T. (2013): *Regionális és vidékfejlesztési ismeretek* – Elméleti jegyzet. Debrecen, Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma, 102–103.o.

- [12.] Lengyel, I. – Szakálné Kanó, I – Vida, Gy. (2022): *A gazdasági szerkezetváltás térbeli jellemzői Kelet-Közép-Európában 2000–2019 között*, kézirat az MTA Világgazdasági Tudományos Tanács 2022. december 15. ülésére
- [13.] Némediné Kollár, K. (2022): A hazai okos és autonóm falvak területi összefüggései, Gödöllő, *Studia Mundi – Economica*. <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2022.09.01.57-67>
- [14.] Sajtos, L. – Mitev, A. (2007): *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Budapest: Alinea Kiadó, 402 p
- [15.] Schumpeter, J. A. - szerkesztette Madarász A. - fordította Bauer T. (1980): *A gazdasági fejlődés elmélete*, Budapest
- [16.] Tóth, T., Káposzta, J. (2021): Successful management of settlements to boost rural development. *EUROPEAN COUNTRYSIDE* 13 (2021) 4. pp. 819–833. 15 p. <https://doi.org/10.2478/euco-2021-0044>.
- [17.] Urbán Malomsoki, M. – Széles, I. – Péli, L. (2010): *Budapest közeli megye, vagy periféria? Nógrád megye területi, közlekedési és társadalmi adottságainak elemzése*. Komárom, SZELLEMI TŐKE, MINT VERSENYELŐNY „avagy a tudásmenedzsment szerepe a versenyképességben”, Tudományos konferencia
- [18.] Veres, Z. – Hoffmann, M. – Kozák, Á. (2017): *Bevezetés a piackutatásba* Bevezetés a piackutatásba - 3. fejezet. Primer vizsgálatok • Kozák Ákos–Hoffmann Márta - MeRSZ

Internetes hivatkozások

- [19.] <https://he-do.hu/elkezdodott-a-batonyterenye-kisterenye-uj-nyomvonalu-elkerulo-ut-megepitese/>
- [20.] https://hu.wikipedia.org/wiki/Eocén_program
- [21.] <http://www.terport.hu/regiok/magyarorszag-regioi/eszak-magyarorszag-regio>
- [22.] Nagyné Molnár, M. PhD (2011): oktatási segédanyag, <https://slideplayer.hu/slide/11359150/>
- [23.] https://www.nool.hu/helyi-kozelet/2023/02/salgotarjan-lett-az-oroszag-legelhetetlenebb-megyei-jogu-varosa?fbclid=IwAR0V2XPQgnR-kF0Ny_SjV10L-4naPHVaSVjEfXbasWwJIYAHNMCCAbh7II
- [24.] <https://veddanogradit.hu/>

Szerzők

Víg Péter

ORCID 0009-0006-7757-8662

egyetemi MSc hallgató (Regionális és környezeti gazdaságtan mesterszak)

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet
vip7orama@gmail.com

Némediné Kollár Kitti

ORCID 0000-0003-4368-3932

egyetemi docens

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet
nemedine.kollar.kitti@uni-mate.hu

Péli László

ORCID 0000-0002-8312-5516

egyetemi docens

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet

pe.li.laszlo@uni-mate.hu

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik:

[CC-BY-NC-ND-4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

